

Гаврилькевич В. К. Анкета «Шкала ставлення до серця» / В. К. Гаврилькевич // Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Хмельницький, 23–24 березня 2012 р.) / ред. колегія : Л. І. Романовська (голова) та ін. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Хмельницький нац. ун-т, каф. соц. роб. і соц. педагог. – Хмельницький : ХНУ, 2012. – С. 20–22.

УДК 159.9

В. К. ГАВРИЛЬКЕВИЧ

*Хмельницький національний університет,
Хмельницький обласний психоневрологічний диспансер*

АНКЕТА «ШКАЛА СТАВЛЕННЯ ДО СЕРЦЯ»

Постановка проблеми. З точки зору біологічних наук серце є життєдайним органом і центром життя фізичного тіла людини. За анатомічними даними, воно займає центральне місце серед інших органів. За даними фізіології, саме в серці виникає животворящий електричний імпульс, який породжує рух серця і кровопостачання та живлення всіх систем, органів, тканин і клітин організму.

З точки зору філософії серця, ідеї якої простежуються ще в античних філософів, проходять крізь усю історію європейської філософії¹, серце є центром всього душевного й духовного життя людини, носієм вищих почуттів і органом вищого пізнання [див. наприклад: 1; 2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій та невирішена частина загальної проблеми. На участь серця у душевних і духовних функціях людини вказують також вислови: «серце радіє», «серце сумує», «сердитися», «любити всім серцем», «відчувати серцем», які міцно вкоренилися в розмовній та літературній мові. Прислів'я та приказки різних народів: «У сердитого й серце дурне» [3, с. 117]; «Нехай мене той не займає, хто в серці кохання не має» [3, с. 149]; «Сердце душу бережет и душу мутит» [4, с. 596]; «Не мовою, а

---

¹ У слов'янській культурі ідеї філософії та психології серця представлені, зокрема, у творах Г. С. Сковороди, М. В. Гоголя, П. Куліша, Т. Г. Шевченка, П. Д. Юркевича, Д. І. Чижевського, В. Ф. Войно-Ясенецького, О. І. Реріх і М. К. Реріха.

сердечністю має відрізнятись людина від звіра» [5, с. 120] та інші теж відзначають важливе духовне та душевне значення серця.

Водночас, у кожній окремо взятої людини в процесі життя формується свій власний світогляд та ієрархічна система цінностей, які зумовлюють той чи інший ступінь значущості для неї різних явищ. Відповідно і серце у світогляді різних людей може посідати різне місце і мати різну значущість.

У психологічній літературі існує величезна кількість різноманітних опитувальників та діагностичних методик для дослідження індивідуальних особливостей людини, а діагностичного інструменту для визначення ступеня значущості серця у світогляді та самосвідомості людини немає.

Мета дослідження – розробити анкету, за допомогою якої можна було б визначити, ступінь значущості серця у світогляді та самосвідомості обстежуваного.

Методика та організація дослідження. В якості методологічної основи для її розробки ми використали положення кордоцентризму, згідно якого серце розглядається як центр духовного і душевного життя людини. На створення цієї шкали нас надихнула думка про те, що «поява серцевих нападів найчастіше викликана саме недуманням про серце» [6, с. 275].

Основний матеріал і результати дослідження. Розроблений нами опитувальник «Шкала ставлення до серця» спрямований на визначення рівня значущості серця в світогляді та самосвідомості обстежуваного, його уважності до власного серця та почуттів і відчуттів, що в ньому виникають.

Обстежуваній особі пропонується низка тверджень (табл. 1), до яких додається інструкція: «Користуючись цим опитувальником, вкажіть, у якому ступені Ви згодні або не згодні з кожним із наступних тверджень, ставлячи позначку «X» у відповідній графі. На кожне твердження дайте тільки одну відповідь».

Анкета «Шкала ставлення до серця»

№	Твердження	Не згоден	Більше не згоден, ніж згоден	Більше згоден, ніж не згоден	Згоден
		1	2	3	4
1	Я часто звертаюсь думками до свого серця				
2	У своєму житті я більше керуюсь розсудком, ніж почуттями серця				
3	До цього часу (до захворювання) я не думав про своє серце				
4	Приймаючи важливі рішення, я завжди прислухаюся до «голосу свого серця»				
5	На мою думку, найголовнішим органом у організмі людини є головний мозок				
6	Я вважаю, що серце є найголовнішим органом у організмі людини				
7	У ситуаціях вибору, я однаково прислухаюся до голосу сердечних відчуттів і до логіки розсудку				
8	До цього часу (до захворювання) я не прислухався до відчуттів свого серця				
9	У проблемних ситуаціях життєвого вибору я покладаюся лише на логіку розсудку, і не прислухаюся до того, що підказує серце				
10	Я зазвичай прислухаюся до відчуттів свого серця				
11	У стосунках із людьми більш важливо керуватися почуттями серця, ніж мозковою логікою				

Вказівки до обробки: за кожен відповідь нараховуються бали таким чином (окрім пунктів 2, 3, 5, 8, 9, які потребують перекодування): *не згоден* – 1

бал; *більше не згоден, ніж згоден* – 2 бали; *більше згоден, ніж не згоден* – 3 бали; *згоден* – 4 бали.

Пункти 2, 3, 5, 8, 9 потребують перекодування: *не згоден* – 4 бали; *більше не згоден, ніж згоден* – 3 бали; *більше згоден, ніж не згоден* – 2 бали; *згоден* – 1 бал.

Інтерпретація результатів. Можливий діапазон балів від 11 до 44. Для проведення статистичних розрахунків цей діапазон ми умовно поділили на три рівні: високий – від 33 до 44 балів; середній – від 23 до 32 балів; низький – від 11 до 22 балів. Чим більший показник за цією шкалою, тим більший рівень значущості серця у світогляді та самосвідомості обстежуваного.

Результати апробації. «Шкала ставлення до серця» була включена нами в структуру анкети з умовною назвою «Опитувальник загальних особливостей характеру» та апробована в дисертаційному дослідженні «Особливості емоційної саморегуляції дорослих із ішемічною патологією серця» [7]. При цьому було виявлено, що в дорослих із ішемічною хворобою серця (далі за текстом – ІХС) середні показники за шкалою ставлення до серця (далі за текстом – ШСС) помітно нижчі, ніж у дорослих без ІХС. Загалом у групі та в жінок ця відмінність досягає достатньої статистичної значущості ($p < 0,05$) за t -критерієм Стьюдента.

Високий рівень показника ШСС в дорослих із ІХС зустрічається значно рідше, ніж у дорослих без ІХС. Ця відмінність є достовірною із високим рівнем статистичної значущості ($p < 0,001$) за φ^* -критерієм Фішера. Низький рівень показника ШСС у обстежених нами дорослих без ІХС не виявлений, у той час як серед дорослих із ІХС він досягає 8,33%.

При аналізі кількісних показників ШСС у хворих із різними клінічними формами ІХС ми виявили, що в усіх підгрупах хворих показники ШСС нижчі, ніж у дорослих без ІХС, але ці відмінності досягають статистичної значущості при даній кількості обстежених тільки у хворих на гострий ІМ ($p < 0,05$) і стенокардію ($p < 0,01$).

У підгрупах хворих на ІХС із порушеннями та без порушень ритму серця показники ШСС майже не відрізняються між собою і є нижчими, ніж у дорослих без ІХС ($p < 0,05$).

Отримані нами з допомогою ШСС дані вказують на те, що дорослі з ІХС суттєво відрізняються від дорослих без ІХС наступними характеристиками: 1) менше приділяли уваги своєму серцю в минулому (до захворювання); 2) надають серцю меншого значення у своїй життєдіяльності; 3) менше зважають на почуття і відчуття, що виникають у серці, і, відповідно, менше прислухаються до його «підказок» у різних життєвих ситуаціях.

Висновки:

1) серце відіграє дуже важливу роль у організмі та житті людини, але у світогляді та самосвідомості різних людей воно може займати різне місце та мати різну значущість;

2) методологія кордоцентризму, яка має свої витоки у філософії серця, дає підстави для проведення наукових досліджень щодо місця та значущості серця у світогляді та самосвідомості різних людей, для чого потрібен відповідний діагностичний інструментарій;

3) в якості діагностичного інструменту для визначення місця та значущості серця у світогляді та самосвідомості людини може бути використана розроблена нами анкета «Шкала ставлення до серця».

Перспективи подальших досліджень ми бачимо в удосконаленні розробленої нами анкети, а також у розробці більш складних і розширених анкет та інших діагностичних методик, заснованих на методології філософії та психології серця.

Література

1. Войно-Ясенецкий В. Ф. Сердце как орган высшего познания / В. Ф. Войно-Ясенецкий // Архиепископ Лука (Войно-Ясенецкий). Дух, душа и тело. – Краматорск : Украинская православная церковь Полтавская епархия

Спасо-Преображенский Мгарский монастырь; Изд-во ЗАО «Тираж-51», 2002. – С. 24–47.

2. Юркевич П. Д. Сердце и его значение в духовной жизни человека, поучению слова Божия // Юркевич П. Д. Философские произведения. – М. : Издательство «Правда», 1990. – С. 69–103.

3. Багмет А. Збірка українських приказок та прислів'їв: Репринтне відтворення вид. 1929 р. / А. Багмет, М. Дашенко, К. Андрущенко. – К. : Техніка, 2002. – 224 с.

4. Пословицы русского народа: Сборник В. Даля : в 3 т. / Сост. В. Даль. – М.: Русская книга, 1994. – Т. 1. – 640 с. – (Живое русское слово).

5. Грузинські казки, приказки та прислів'я / Упорядкув. та пер. з груз. Р. Чілачави. – К. : Техніка, 2005. – 176 с.

6. Сердце. – [2-е изд., доп.]. – Рига : Угунс, 1992. – 312 с. – (Учение Живой Этики).

7. Гаврилькевич В. К. Особливості емоційної саморегуляції дорослих з ішемічною патологією серця : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.04 «Медична психологія» / В'ячеслав Костянтинівич Гаврилькевич / Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – К., 2011. – 218 с.